

LUKA BRENESELOVIĆ
Institut za uporedno pravo (Beograd)
Terazije 41, YU-11000
breneselovic@hotmail.com

ORSAT LIGORIO
Faculteit der Geesteswetenschappen (Leiden)
P.N. van Eyckhof 3, NL – 2311 BV
orsat.ligorio@gmail.com

PORIJEKLO ORNITONIMA *TROGIR*

Naziv je *trogir* – kako na Korčuli u Dalmaciji zovu pticu *Emberiza melanocephala* (crnoglava strnadica) – u etimološkoj vezi s imenom grada Trogira, budući da je ta ptičica nalik tradicionalno odjevenim Trogirkama.

KLJUČNE RIJEČI: *ornitonimija, etimologija.*

Porijeklo je naziva *trogir* za jednu našu pticu vrapčarku do današnjih dana ostalo nerazjašnjeno. Riječ je o *Emberiza melanocephala Scop*, koja se tako zove na Korčuli, a drugdje po primorju uglavnom *crnoglav*, čakavski *črnoglav*. Vinja je za ovaj ornitonim u *Jadranskim etimologijama* otvorio zasebnu odrednicu, da bi onda kratko zaključio "nejasna postanja". U ovome članku mi to postanje želimo razriješiti.

Mužjak se odlikuje crnom glavom i žutim prsima, na koja se nastavlja žut vrat i žuti zatiljak; leđa su mu kestenjasto smeđa, a rep i krila preklapa siva i crna boja. U lipnju se i srpnju mužjaci mitare pa su nakon toga nalik ženkama – sivkasti a ne crni po glavi, i leđima. Koncem godine, nakon što u potpunosti promijene perje, mužjaci su opet distinktivno crne glave i žutih prsa i kragne. U usporedbi s njima ženke se razlikuju po tome što su čitave godine bljeđe boje. I jedno i drugo veličine su vrapca.

Pod uvjetom da se *μελαγκόρυφος* ne odnosi na koju sličnu vrstu crne glave (kao *Parus ater*, *Palus palustris* ili *Sylvia atricapilla*), *Emberiza* bi *melanocephala* pod tim imenom mogla biti opisana u Aristotela. Tamo se ova ptica ne zove tako, nego samo nakon jeseni, a prije *σκαλῖς*: "γίνεται δ' ἡ μὲν σκαλῖς περὶ τὴν ὀπώραν, ὃ δὲ μελανκόρυφος εὐθὺς μετὰ τὸ φθινόπωρον" (*HA* VIII. 632 b 31).¹ Budući da se mitare, ove su ptice distinktivno crne glave zaista samo u novembru i decembru. No, tomu

---

¹ Usp. i Plinijevu parafrazu: "hoc nomen [sc.ficedula] autumnno, non postea habent: melancoryphi vocantur" (*NH* X, 23).

usprkos, Aleksandar iz Minda tvrdi da μελαγκόρυφος i συκαλις nisu samo dva imena nego i dvije različite vrste: "δύο δ'εἶναι γένη αὐτοῦ συκαλίδα καὶ μελανκόρυφον" (*ap. Athen.* 65 b).²

Ne ulazeći u to jesu li posrijedi dva imena ili dvije vrste, ostaje da primijetimo još i to da se pored μελαγκόρυφος ova ptica kadšto, ali rjeđe, na grčkome zvala i μελάνθριξ (kao u Filoksena). Što se latinskoga tiče, tamo se valjda zvala *atricapilla*, ali je ovo ime prvi put posvjedočeno kasno, u Festa, koji ga je tom prilikom i objasnio: "Melancoryphi genus avium, quae Latine vocantur atricapillae, eo quod summa earum capita nigra sunt". Opet, mogle bi *atricapillae* biti i bilo koje od sličnih vrsta s crnom glavom (v. gore).

U nas se *Emberiza melanocephala* zove i *crnoglav* (čak. *črnoglav*), *crnoglavac*, *črešnjak*, *črešnjarka*, *črišnjak*, *ćinćirić*, *ćirulić*, *ćućurak*, *ćurćuk*, *ćurilija*, *ćurlikavac*, *ćurlinkavac*, *ćurlinjača*, *kapučac*, *lozić*, *prosenjača*, *šućur*, *šućuravica*, *trešnjak*, *trešnjarica*, *vinar*, *zrva*, *žutka*, *žutulj*. Popis iz Hirza (1947) prema Finku (1956: 21).³ U drugim su jezicima najrašireniji nazivi tipa *crnoglav*; od rjeđih paralela za *kapučac* usp. i njem. *Kappenamer*, a za *lozić*, *vinar* i ngrč. *αμπλουργός*, *μεθύστρα*.⁴

Ovi se nazivi mogu prema motivaciji podijeliti u par grupa: prvo, nazivi motivirani bojom, i to crnom bojom glave (*crnoglav*, *crnoglavac*, *kapučac*) ili žutom bojom prsa (*žutka*, *žutulj*); drugo, vrstom habitata (*črešnjak*, *črešnjarka*, *črišnjak*, *ćućurak*, *lozić*, *prosenjača*, *trešnjak*, *trešnjarica*, *vinar*); treće, pjevom (*ćinćirić*, *ćirulić*, *ćurćuk*, *ćurilija*, *ćurlikavac*, *ćurlinkavac*, *ćurlinjača*, *šućur*, *šućuravica*).

Najprije su potvrđeni nazivi *crnoglav*, *crnoglavac*, koje donosi Della Bella (glosirane kao *atricapilla*), a zatim redom *šućur* (ili *ćućur*) u *Narodnim zagonetkama*; *lozić* i *ćurlinkavac* u *Slovincu*; *prosenjača* i *žutulj* u *Zborniku za narodni život i običaje*. Ostalo je posvjedočeno u skorije vrijeme. Što se struke tiče, tamo se *Emberiza melanocephala* zove *crnoglava strnadica*, a ovaj je naziv *strnadica* prvi zabilježio Vuk.

U ovom ćemo se članku baviti imenom *trogir*.

Od rječnika *trogir* redom dolazi u Hirzovu zoologičkom (II, 513), akademijinu (XVIII, 717), Popovićevu srpsko-njemačkom (u drugom izdanju na 451 str., kao *Ammerling*), Bačićevu i Fratrićevu blatskom (II, 98), Baničevićevu smokvičkom (I, 92) i u Vinjinim *Jadranskim etimologijama* (III, 280).

Hirz donosi i prvu pisanu potvrdu iz *Slovinca* (1880: 89), gdje S. Kastropeli (Castrapelli) za Blato na Korčuli donosi: "Ći, ći, ćiruli, ruli: ja sam trogir črnoglav, niti orem niti kopam, samo svoju natiskam". Novije potvrde za Korčulu imamo u – kako rekosmo – blatskom i smokvičkom rječniku, ali prije toga i u par Gjivojinih korčulanskih zbornika, gdje se *trogir* glosira kao "malena ptica, koja se krije u

² Nikola nam Vuletić javlja iz Zadra da bi grč. *συκαλις* mogao biti u vezi s nazivom *sikavac*, kako u Dobropoljani na Pašmanu zovu vrstu *Emberiza cia* (Naziv u neobjavljenom diplomskom radu "Ornitonimija mjesta Dobropoljane na otoku Pašmanu" na Sveučilištu u Zadru 2011. zabilježila Lucija Dujmović, str. 61-62).

³ Ovi se isti nazivi u narodu kadšto odnose i na druge *emberizidae*.

⁴ Moguće da je ista ptica i stgrč. *ἀμπελίς*, *ἀμπελίων* u Dionizija Perijegeta, *De av.* III, 2.

draču, lozarica" (1968: 30) ili samo "ptica" (1973: 301). Hirz, vodeći se glosom u nastavku Kastrapelijeva teksta ("trogir, m. isto što i crnoglav, *Emberiza hortulana*"), ispravlja ovu njegovu pogrešnu identifikaciju u *Emberiza melanocephala*. (Crnoglav se, naime, u dubrovačkome kraju zove samo ova druga vrsta; tako je i danas.) Otad se ova ptica uredno identificira kao *Emberiza melanocephala*.

Akcent se nalazi samo u Baničevića: *trogîr* (I, 92) i (I, 54), a taj rječnik poznaje ornitonim i u ženskom obliku: *trogirîca* (*ibid.*).⁵

Pokušaja da se razjasni porijeklo ove riječi prije Vinje nema. Skok je ne spominje, a Akademijin rječnik – iako donosi samu riječ – o porijeklu ne kaže ništa. Ostali se rječnici etimologijom ne bave. Prema tome, ostaje Vinjin zaključak da je riječ "nejasna postanja".

Gore smo u članku sve nazive za *Emberiza melanocephala* svrstali prema motivu naziva u tri grupe: po boji, po habitatu, po pjevu. U koju grupu spada *trogir*? Mi mislimo u prvu: po boji. Naime, kao što se nazivi *crnoglav* i *crnoglavac* temelje na obilježju *crno* a *žutka* i *žutulj* na obilježju *žuto*, tako se *trogir* temelji na obadva ta obilježja – ali ne zasebno, nego kad su uzeta skupa. Te su dvije boje (upravo na sličan način raspoređene kao kod ptice) glavna odlika ženske trogirске nošnje.

Trogirska se ženska nošnja sastoji od dva dijela: donjega koji je u potpunosti crn i gornjega koji je žut ili zlatan i koji se nosi preko donjega, i to tako da kao pregača pokriva crni dio od struka nadolje i prsa, dok se skroz gore račva i zatim na zatiljku opet sastavlja. Upečatljivo je obilježje ove nošnje upravo kontrast između crnoga i žutoga, kao i u vrste *Emberiza melanocephala*. S onomasiološkoga je stanovišta ovaj tip motivacije usporediv s talasozoonimima *dumnica*, *fratar*, *pilingrin*, *sanpijer*, *vladika arbanaška* itd, gdje je impuls potekao upravo iz neke sličnosti s ovom ili onom odjećom ili nošenjem; od drugih je korčulanskih ornitonima usporediv *türčin* (Baničević I, 93).

Što se etimologije tiče, može se činiti čudno što je ptica *trogir*, a ne **trogiranin*, tj. što je takoreći uzet nederiviran oblik. Ali oblik **trogiranin* ne bi ni imao smisla, jer je muška trogirска nošnja drugačija od ženske. Iako je danas naziv *trogir* rasprostranjeniji i u neku ruku, zbog podudaranja s nazivom grada, narodu zanimljiviji,⁶ valja uzeti da je prvotni naziv bio *trogirîca* (v. u Baničevića gore). Zatim je postao oblik *trogîr* procesom regresivne derivacije (njem. *Rückbildung*), gde je u pogledu gramatičkog roda naziv za ptičicu doveden u red sa starijim nazivom *crnoglav* (*črnoglav*). Na sličan način na koji od *trogirice* je postao *trogir* je i od *hobotnice* postao *hobot*, usp. Vinja (II, 41) *s.v. kobotnica*.

Porijeklo je korčulanskog ornitonima *trogir*, da sažmemo cijelu stvar, do sada bilo nepoznato. Razlog je tome najprije ležao u nepoznavanju referenta, ali i u činjenici da je oblik *trogir* neobičan sve dok se ne sagleda u široj paradigmatičkoj oblika,

⁵ Baničević na istome mjestu (I, 54) pored *trogîr* donosi i *ćinćirijûre*.

⁶ Na portalu *Trogir* (trogirportal.info) prenijet je 29. studenoga 2010. godine tekst iz *Trogirskog glasnika* za 1986. godinu, gdje se kao zanimljivost navodi da postoji ptica koja se zove po Trogiru. (Dok se drugi nazivi za pticu u članku (*crnoglavac*) pišu malim slovom, novinar ornitonim *trogir* piše velikim slovom, jer ga očito u mislima potpuno poistovjećuje s nazivom za grad.)

kada se uočava da je u odnosu na oblik *trogirica* sekundaran. Naziv je *trogirica* stvorio narod, prepoznavši u ptičici *Emberiza melanocephala* dovoljno odlika da uzme u svom načinu mišljenja da je *trogirica* među pticama ono što je tradicionalno obučena Trogirka među primorkama.

LITERATURA

A r j = *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, sv. I–XXIII, JAZU. 1881–1976. Zagreb.

B a č i ć – F r a t r i ć, Ante. 1988. *Rječnik blatskog govora hrvatskog jezika na književni jezik rastumačen*, sv. I–II, naklada autora, Blato.

B a n i č e v i ć, Božo. 2000. *Rječnik starinskih riječi u Smokvici na Korčuli*, Župni ured Žrnovo, Žrnovo.

F i n k, Nikola. 1956. *Imenik znanstvenih naziva životinja obrađenih u "Rječniku narodnih zoologičkih naziva" prof. dra M. Hirza*, JAZU, Zagreb.

G j i v o j e, Marinko. 1968. *Otok Korčula*, Prosvjeta, Bjelovar.

G j i v o j e, Marinko. 1970. *Zbornik otoka Korčule*, bez nakladnika, Zagreb.

H i r z, Miroslav. 1947. *Rječnik narodnih zoologičkih naziva : Ptice*, sv. III, JAZU, Zagreb.

П о п о в и ћ, Ђорђе. 1985. *Речник српског и немачког језика*, св. II, Напредак, Панчево.

V i n j a, Vojmir. 2003. *Jadranske etimologije: Jadranske dopune Skokovu etimologijskom rječniku*, sv. II, HAZU/Školska knjiga, Zagreb.

V i n j a, Vojmir. 2004. *Jadranske etimologije: Jadranske dopune Skokovu etimologijskom rječniku*, sv. III, HAZU/Školska knjiga, Zagreb.

ПРОИСХОЖДЕНИЕ ОРНИТОНИМА ТРОГИР (*EMBERIZA MELANOCEPHALA*)

Орнитоним *трогир* – так на Корчуле в Далмации называют черноголовую овсянку (*Emberiza melanocephala*) – действительно этимологически связан с названием города Трогир, также находящегося в Далмации. Дело в том, что эта маленькая птичка окраской оперения напоминает женщину в традиционном трогирском костюме.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: *орнитология, этимология.*

Sl. 1. *Emberiza melanocephala*

Sl. 2. Muškarac i žena u trogirskoj nošnji

